

**Svetozár Olovrant**

# ŽUPAN ŽAŇNOŠIČ®

proti **DRAČÍMU ŘÁDU**



**გუგუშის  
განთავსება®**



# Svetozár Olovrant

**SVET  
ZÁR  
OLVRANT**®

*proti* **DRAČÍMU ŘÁDU**

argo

© Argo, 2019

Copyright © Svetozár Olovrant, 2018

Translation © Richard Klíčnik, 2019

Cover art and illustrations © Mikuláš Podprocký, 2018

ISBN 978-80-257-2752-2 (váz.)

ISBN 978-80-257-2927-4 (e-kniha)

## Prolog

Nejvyšší královský mechanigromant Wolfgang von Kempelen ve své laboratoři usnul únavou vstoje, opřený čelem o horký plášť kotle. Zdál se mu zlý sen: Z parního stroje se s rachotem vyvrátil železný válec a proměnil se v příšerného draka. Vyletěl na oblohu, tam se otočil kolem slunce a zahryzl se do vlastního ocasu. V tu chvíli von Kempelena naštěstí probudila bolest. Vyskočil od kotle a potřel si opařenou kůži na čele strojním olejem, ale obraz ze sna mu stále visel před očima. Válec ve tvaru prstence, zakřivený sám do sebe po obvodu kulového kotle, okolo něhož se otáčí. Uvnitř z pístu trčí ocelové lopatky jako zježené dračí šupiny a do nich z kotle tryská pod tlakem pára. Jak jednoduché, tak účinné! Všechno tu do sebe krásně zapadá, dračí parní stroj už nepotřebuje žádné další válce, klikové hřídele ani šoupátka.

Von Kempelen začal horečně črtat nákresy převratného vynálezu olůvkem na papír, a když ráno přišli kováři do práce, měl už hotové hrubé plány. Brzy se ukázalo, že je potřeba vyřešit spoustu problémů. Například se pod kotel nedalo přikládat obyčejné uhlí. Von Kempelen místo něho po mnoha experimentech našel náhradu ve speciálním, pomalu hořícím střelném prachu, lisovaném do kartuší, které se zasunovaly do dutého středu kotle.

Potom zase turbína špatně těsnila, pára z ní unikala ven škvírou mezi středovým kotlem a otočným prstencem, ale vyřešila to pevná a pružná manžeta z gutaperči, která se tlakem páry roztáhla a mezeru zakryla.

Po šesti měsících tvrdé dřiny byl stroj konečně hotový. Von Kempelen ho poručil koňským spřežením vytáhnout na dvůr, kde se celý pomazaný kolomazí leskl v paprscích vycházejícího slunce. Koně se

vzpínali, zuřivě poulili oči a kousali do udidel, jako by tušili, že je ta podivná železná koule brzy nahradí.

Kováři stroj přikovali k mohutnému dubu svazkem železných řetězů a jejich předák vlastnoručně každým zvláště zalomcoval.

„Neutrhne se?“ ptal se už poněkolikrát čím dál nervóznější von Kempelen.

„Tolik železa pohromadě by udrželo i stádo vzpurných olifantů,“ odvětil předák tónem, jakým se uklidňují děti, které uviděly ve spíži strašidlo. „Za to dám klidně hlavu na špalek.“

„Nikdy neslibuj ďáblu hlavu, máš jenom jednu,“ pokáral jej von Kempelen, a i když kováře svrběl jazyk, dál už raději mlčel.

Mechanigromant pak vykřesal do hubky jiskry, založil do kotle prachovou kartuši a připálil ji doutnající hubkou. Chvilí se nic nedělo a všichni napjatě poslouchali, jak se voda v kotli zahřívá a syčí. Ručička tlakoměru konečně ukázala na červenou značku. Von Kempelen stiskl páku regulátoru. Prstenec turbíny sebou trhl a začal obíhat kotel.

Shromáždění dělníci a čumilové začali jásat a do vzduchu létaly čepice, ale radost je brzy přešla. Železná koule se začala zmítat jako šílená, staletý dub se třásl a padaly z něj proudy žaludů. Kempelen se natáhl, aby páku vrátil do původní polohy, avšak stroj ucukl a přitom svému stvořiteli zlomil pravou ruku.

Nejslabší článek řetězu se s hlasitým zařinčením přetrhl, uvolněná koule se rozjela, prorazila díru v ohradě a zmizela z dohledu. Rozkomihané řetězy svištěly vzduchem jako jedovatí hadi na hlavě Medúzy. Předák před nimi uskočil a schoval se za strom, ale řetěz se otočil kolem kmene a jedním švihem mu hladce usekl hlavu.

Von Kempelen si pomyslel, že dekapitovaný předák si o to konečků řekl. Teď však bylo nutné zachránit, co se dalo. Nedbal ochromující bolesti v bezvládně visící ruce, vyskočil na koně, popadl opratě zdravou levicí a tryskem pronásledoval svůj výtvar. Železná koule zamířila přímo proti kostelu, rozmetala procesí i s knězem, nesoucím v čele monstranci, a vyvrátila chrámová vrata. Odrazem od oltáře vyletěla na kůr, kde se probořila podlahou, spadla do křtitelnice a tam konečně explodovala.



Křtitelnice se žárem vypařila a svěcená pára se mísila s tou světskou. Skrze píšťaly varhan se valila pára pod ohromným tlakem a tím zazněla strašlivá kakofonie. Kdo se v kostele neuvařil ve svěcené páře, ten zešílel z pištění varhan.

Když pak ze znesvěceného chrámu vynášeli mrtvoly, červené maso jim opadávalo z kostí. Lidský ovar voněl tak lákavě, že na to von Kempelen dostal chuť.



## Kapitola 1



# Tři růže mezi prsty

Když jednoho deštivého podzimního rána léta Páně sedmnáctistého a jedenačtyřicátého do vsi Terchová přišli verbíři, Juro Jánošík utekl do pole zrajícího konopí, aby ho jejich honící psi nevyčenicnali. Tři dny a tři noci se tam poctivě schovával, jedl jen travu a pil ranní rosu, ale čtvrtý den ho hlad a žízeň vyhnaly zpátky k lidem.

Jakmile verbíři spatřili jeho urostlou postavu, mužně hranatou bradu, nos dlouhý a rovný jako sloup chrámu boha války Aréa, husté zlaté vlasy a nebesky modré oči planoucí pod obočím připomínajícím perutě rozkřídleného tatranského orla na nebeské báni čela, srdce jim zaplesalo. Z toho bude krásný voják. Zatáhli ho do krčmy, povalili na záda a trychtýřem mu do chřtánu nalili lahev kořalky. Pak před něj na stůl položili předvyplněný glejt, čerstvě ořízli husí brk a špičku namočili do inkoustu.

„Tady dole na té ceduličce, milý Juro, naškrábej tři křížky a tím se staneš vojákem Jejího Veličenstva Marie Terezie, naší spanilé královničky.“

„Já si tu ceduličku napřed raději přečtu,“ na to Juro.

„Co by sis oči kazil, cháme. Stejně umíš číst leda tak chcanky na sněhu,“ uchechtl se kaprál a nalil do Jury další lahev. Tentokrát už trychtýře nebylo třeba.

„Jenomže já se od pana faráře naučil číst i psát slovensky, česky, polsky, německy, maďarsky i latinsky,“ chlubil se Jura a dál se sápal po glejtu.

„To je ale nezmar,“ žasl kaprál. „Kořalku saje jako mlíko a pořád by chtěl číst. Však oni mu u pluku písmenka vyženou z hlavy. A nakonec z něj bude prima chodící terč pro turecké kanony.“

Přikázal vojákům, aby Jura chytili, povalili břichem na stůl a stáhli mu kalhoty. Pak mu vrazili trychtýř do zadku a třetí lahev kořalky napustili mezi půlky. Pak teprve usnul.

Kaprál za něj pak sám načmáral ty tři křížky namísto podpisu pod smlouvu, jíž se Juro zavazoval Její Výsosti rakouské velkovévodkyni a uherské královně Marii Terezii věrně sloužit ve vojsku na souši, na moři i v povětří po dlouhých čtrnáct let za žold sedmnácti krejcarů denně. Ráno dostal ledovou sprchu vědrem, červené kalhoty, modrý kabát, třírohý černý klobouk, pár košilí, nákrčníků, punčoch, kamaší a bot na vysokých podpatcích, dále tornistru, křesadlovou pušku předovku, bodák, patronašku, kožený pás s řemením a srstnatou čutoru. A ty tři vypité lahve kořalky mu kaprál celý měsíc strhával ze žoldu.

Juro byl tak urostlý, že vyčuhoval z každého útvaru, a tak ho nakonec vybrali do tělesné gardy samotného uherského palatina Juraje Turza, kam přijímali výhradně muže úhledných rysů a hlavně vyšší než jeden královský sáh. Vyfasoval novou parádní uniformu ušitou na míru z bílého sametu. Na hlavu čáku se vzorem složeným z bříšek zimních kožešin veverek, popelavě šedých, na okraji přecházejících do rezavého zábočí. K tomu ostrý palaš, pár dlouhých pistolí, plavou paruku a šněrovačku. Ty poslední dvě věci ale vůbec nepotřeboval, měl totiž od pána boha darem dlouhé vlnité vlasy barvy tokajského vína, které se mu na koncích stáčely do prstýnků, taky široké plece a úzké boky.

„Má figuru jako panna,“ říkala o něm děvčata, ale na žádnou pannu přitom nemyslela.

Taky Jurovi přidělili jednomístný jízdní kempelen první jakosti sestrojený z damascénské oceli, jaké manufaktura vévody Františka Štěpána v Turčianském Svatém Martinu vyráběla výhradně pro potřeby armády jeho královské choti Marie Terezie. Levné a hrubě opracované kempeleny pro sedláky, jako byl třeba ten, s nímž Juro oral pole doma v Terchové, se s ním nemohly rovnat. Měl tvar koule o velikosti trollí hlavy se dvěma vyklápěcíma „ušima“ po obou stranách v ose. Musel se nejprve napojit vodou, nakrmit kartušemi pomalu hořícího střelného prachu a zapálit křesadlem. Po pěti minutách se kotel umístěný v těžšti natlakoval párou a ta pak roztočila lopatky uvnitř prstence, který

kouli obřácel kolem dokola a po jehož povrchu rýhovaném proti prokluzu celý kempelen jezdil.

Jurův učitel jízdy se jmenoval Arkan Makovej a byl rozený Hucul z Bukoviny s kapkou cikánské krve v žilách. Pravou polovinu obličej měl zarostlou hustými černými vousy, kdežto levá byla úplně holá a připomínala povrch přezrálého rajčete, rozpraskaného sluncem, od té doby, co jeho kempelen v bitvě zasáhla turecká kule a tryskající pára z kotle mu ožehla tvář.

Jezdecký kempelen byl naštěstí sestrojený tak, aby jeho ovládání bylo co nejvíc intuitivní a připomínalo řízení živého koně. Jezdec se nohama opíral o třmeny v „uších“ vyklopených z trupu a podle potřeby na stroji seděl v sedle nebo stál. Do stran zatáčel přenášením těžiště. Levým pedálem přidával nebo ubíral proud páry z kotle do lopatkového kola. Pravým brzdil. To bylo vše.

Udržet rovnováhu za jízdy uměl kdekdo, ale nejtěžší bylo na stroj naskočit a nepřevrhnout se hned při rozjezdu. Ono totiž svalit se z kempelenu na veřejnosti znamenalo největší potupu a konec mnohé nadějně kariéry důstojníka u jízdy čili – jak se teď nově říkalo – vapo-rérie.

„Na kempelen musíš skočit pěkně zhurta jako na ženckou,“ říkával Makovej svojí maďarštinou s komickým rusínským přízvukem. „Chytíš se opratí, pravou nohu zasuneš do třmenu, vzepřeš se, levou přehodíš přes kouli, přitom ale musíš držet balanc, sic budeš o nejty hubu dřít.“

Oba muži se brzy spřátelili. Juro byl rozený jezdec a Makovej ho naučil veškeré svoje finty – jak se za jízdy krýt na boku kempelenu před nepřátelskou palbou, jak se vyhnout smyku na ledu nebo v blátě i jak vytočit parní stroj do trysku a přitom nenechat vybuchnout kotel.

Třetí noc na Bytčanském zámku Juro pokojně spal na kavalci, když tu ho vzbudila kroucením palce u nohy tajemná postava s obličejem skrytým pod černou kápí.

„To už je ranní rozbřesk?“ mumlal Juro rozespale.

„Jestli chceš, aby se ti rozbřesklo, můžu ti dát přes hubu. Ne? Tak mlč a pojď za mnou. Všecko se dozvíš v pravý čas.“

Nechal se odvést po chodbách ztichlých kasáren do krypty pod zámeckou kaplí, kde už na něj čekaly další postavy v černém. Na stěnách hořely smolné louče. Hodiny na věži odbily půlnoc. Jakmile zvon dozně, oslovil ho zakuklenec s kápí lemovanou zlatou nití.

„Juro Jánošíku, chceš přestat být sprostým chlapem a stát se gardistou tělesné stráže Jeho Osvícenosti uherského palatina?“

„To poctivě chci a žádám,“ poslušně opakoval Juro to, co mu šeptal do ucha muž stojící vedle něj.

„Pak musíš do slunce východu bez zakolísání obstát ve třech tvrdých zkouškách mužnosti. Pokud selžeš, vyplatíme tě metlami na hřbet a s hanbou potáhneš zpátky mezi obyčejné vojáky.“

„To poctivě chci a žádám,“ znovu opakoval Juro obřadní formulí.

„Správný gardista se vody štítí. Přineste pohár pekelného knížete Belfegara. Musíš ho tříkrát za sebou vyprázdnit na jeden zátah a přitom se nezakuckat!“

Podali mu dutý kozlí roh naplněný po okraj kořalkou tak silnou, že po zapálení hořela modrým plamenem. Juro zkušeně uhasil oheň dechem a vypil do dna. Pak znovu a ještě do třetice.

Gardisté nad jeho výkonem projeví uznání rytmičtým pomlaskáváním.

„První zkoušku jsi složil. Dál musíš v loži vleže prorazit a řádně uspokojit tři panny po sobě.“

Přivedli tři nahé krasavice a Juro učinil vše potřebné, i když do té poslední se už musel trochu nutit.

Gardisté znovu zamlaskali.

„I druhou zkoušku jsi složil. Nakonec tě čeká to nejtěžší. Tvá kůže je tvůj štít a ten nemůže být prázdný. Ale zaplnit prázdnotu bolí. A ty musíš tu bolest snášet tiše a bez hnutí.“

Nato mu do mezer mezi ukazovákem, prostředníkem, prsteníkem a malíčkem na pravé ruce vytetovali trojici heraldických růží z rodového znaku palatina Turza. Dělal mu to ostrým hrotem růžového trnu, namáčeným do karmazínu z vysušených a rozdrcených těl samiček brouka červce nopálového. Bodání do jemné meziprstní kůže sice šle ně bolelo, tetování na tom místě však zaručeně zůstalo skryté zrakům

nezasvěcených. Juro byl naštěstí na bolest zvyklý a celé trápení vydržel bez mrknutí oka.

Gardisté zamlaskali potřetí a té noci už naposledy.

„Juro Jánošíku, zkoušky jsi složil a mužnost prokázal. Slavně tě přijímám do palatinovy gardy. Odteď jsi náš bratr v míru i ve válce, na souši i na vodě, v řeči i skutkem. Pamatuji! Bratr za bratra se bije v boji. Bratr bratru brání bradu.“

Venku začínalo svítat. Juro obstál se ctí a vysloužil si tím u svých kamarádů respekt a tajné jméno, kterým směl být nazýván pouze během bitvy. Na oplátku mu prozradili svoje tajná jména a pak se směl konečně vrátit na svůj kavalec. Rozdrásanou kůži na ruce si natřel medvědí sádlem a potom hned usnul jako zabitý.

V následujících dnech poté, co Juro úspěšně podstoupil tajný zasvěcovací obřad, nechal si jako všichni ostatní gardisté narůst dlouhé kníry a jejich konečky zatížil párem provrtaných medvědí špičáků. Rovněž si po vzoru svých spolubojovníků koupil dýmku vyřezávanou z mořské pěny ve tvaru dračího spáru drtícího vejce a naučil se kouřit tabák.

Každý den na dvoře kasáren do úmoru trénovali šerm, střelbu a kempelenovou jízdu. Juro tam ale zůstával i po skončení výcviku a sám se dál zdokonaloval v ovládnutí svého stroje. Brzy se naučil jezdit na jedné noze i hlavou dolů na rukou, skákat přes překážky, ba dokonce i brodit se vodou. Palatin Turzo si ho uvykl pozorovat z okna své komnaty, a když se švarnému gardistovi nějaký kousek obzvláště povedl, poslal mu po mladé služtičce džbáněk vína. Džbán se pak vracel vždy prázdný, kdežto dívka po okraj naplněná.

Po čase s ním začal trénovat se zbraní jen o rok starší palatinův syn, takéž pokřtěný jménem svatého Juraje. Byl o hlavu menší, bledý a vyhublý, s kulatými zády učence. Pohybem na čerstvém povětří však brzy zesílil a osnědl. Zpočátku spolu skoro vůbec nemluvili. Urozený mladík z ostychu a Jánošík jakožto správný horal ze zvyku. Ale šermování je záhy sblížilo a začali při něm vést dlouhé debaty o všem možném – zdali vůbec a proč vlastně oblaka na nebi napodobují tvary bytostí i věcí, kam se poděje živé maso z bodnutí či střelné rány, která děvečka na zámku umí nejlépe zahřívát postýlku a podobně.

„Pane, do střehu!“ zavelel mladý Turzo, strhl ze stojanu dva kordy, jeden hodil Jánošíkovi a druhý si vzal sám. „Procvičíme si svaly i mozek.“

Oba zvedli zbraň před obličej a pozdravili soupeře, načež plynule přešli do šermířského postoje. Chvilí kolem sebe jen kroužili a zkusmo se oťukávali. Pak to Jánošík jako obvykle nevydržel a netrpělivě zaútočil bodem na prsa s výpadem. Turzo ovšem něco podobného očekával. Bod lehce vykryl kvartou ve střehu a zablokoval Jánošíkovu čepel tou svojí. Chvilí se přetlačovali zkříženými kordy tváří v tvář.

„Přemýšlím o tom, jak vypadají měsíční fáze při pohledu na opačné zemské polokouli,“ nadhodil Turzo trochu zadýchaně.

„Snadná otázka! Temná část luny splývá s temnotou pozadí čili část sluncem osvětlená vypadá jako vykrojená,“ odvětil Jánošík, odskočil od Turza, aby vyprostil zbraň, a vzápětí vedl lehký sek naplocho do boku.

„To ví i malé dítě,“ řekl Turzo a vykryl maličko neohrabaně tercií. „Myslel jsem, zdali má rostoucí srpek měsíce tvar písmene D, kdežto ubývající písmene C, jako tady,“ přičemž pohrozil bodem na prsa. Jánošík mu na to ale neskočil, kryl kvartou s odskokem a přidal vnější švih na hlavu s balestrou:

„Přesně naopak. Luna sice vypadá na jižní polokouli stejně, ale lidé se na ni dívají obráceně.“

Turzo dotírajícímu sokovi unikl ostrým výhybem a chytil jeho čepel do ruky:

„Staří Římané ji nazývali Luna mendax neboli Měsíc lhář, protože v latině slovo růst – *crescere* – začíná na C, kdežto ubývat – *decrescere* – na D. Takže u protinožců je Luna pravdomluvná. Pro dnešek to stačilo, příteli.“

Rok se překulil jako prázdná lahev na stole.

Verbíři každý den vodili nové rekruty a svatomartinská manufaktura chrtila jeden kempelen za druhým, i když občas nějaký špatně sestrojený vybuchl a roztrhal nebo uvařil svého jezdce. Pára byla mocná bohyň, vyžadující lidské oběti. Královským plukům se zvolna hojily rány, utržené při potlačování loňského povstání kuruců, které v Uhrách

propuklo poté, co polní maršál Lobkowicz dobyl Vídeň a donutil Marii Terezii, aby se na věčné časy vzdala českého trůnu.

Na podzim to vypadalo, že letos se už válčit nebude. Jenomže kmáni míní a páni mění. V neděli 25. listopadu přišel nejvyšší rozkaz hned druhý den ráno osedlat kempeleny a táhnout na jihozápad údolím Váhu. Nikdo z vojáků nevěděl nic jistého, ale šeptalo se, že míří na Moravu a ještě dál, potrestat proradné Čechy a toho jejich samozvaného krále Hirama, který jediné pravé královně Marii Terezii ukradl svatováclavskou korunu.

Jejich rychlé útočné stroje nebyly stavěné na dlouhé cesty, takže je naložili na povozy poháněné tažnými kempeleny a vaporeristé museli mašírovat po svých, jako sprostá pěchota. Juro vyrazil z brány Bytčanského zámku na cestu s ostatními gardisty, ale k nenávistnému hudrání na západní sousedy se nepřipojoval, protože i když tatínek byl pravověrný Slovák, jeho maminku si před léty přivedl až z Moravy a všichni tři se měli nade vše rádi.

Druhý den za soumraku se vojsko uložilo k odpočinku za hradbami královského župního města Trenčína. Zatímco tábor zaplavila obvyklá pestrá směsice cigánských kapel, věštkyň, prodejců zázračných amuletů nezranitelnosti a povětrných ženštin, palatin Turzo byl dychtivý vyšších vznětů. Po večeři se v doprovodu své gardy vydal prohlédnout si památný římský nápis vytesaný na trenčínské hradní skále:

VICTORIAE  
AVGVSTORV  
EXERCITVS QVI LAV  
GARICIONE SEDITMIL  
L II DCCCLV  
MAXIMIANVS LEG LEG II AD CVR F

Turzo si nápis dlouho prohlížel v mihotavém světle loučí. Pak s povzdechem zavrtěl hlavou a hodil na stůl měšec zlatáků, až to zachřestilo: